

WPLYW SYTUACJI RYNKOWEJ NA WARUNKI BYTOWE LUDNOŚCI
 LIPIEC 1946 — GRUDZIEŃ 1948 R.

Zasadniczym elementem określającym warunki bytowe ludności jest stan równowagi rynkowej, na którą wywierają wpływ: podaż towarów i usług, ceny i dochody¹. Poza zjawiskami ekonomicznymi na kształtowanie się równowagi rynkowej oddziałują czynniki polityczne i psychologiczne. Zadaniem artykułu jest próba prześledzenia stanu rynku w Polsce w okresie od momentu zniesienia świadczeń rzeczowych² do likwidacji zaopatrzenia reglamentowanego³. Był to okres odbudowy gospodarki po olbrzymich zniszczeniach wojennych. Jednocześnie trwał proces kształtowania nowych koncepcji ustroju gospodarczego Polski. Z czynników bezpośrednio rzutujących na sytuację rynkową wybijało się stopniowo ograniczanie gospodarki reglamentowanej, zapoczątkowane wspomnianą likwidacją świadczeń rzeczowych rolnictwa.

Opracowanie podzielone zostało na cztery części. Trzy pierwsze omawiają elementy sytuacji rynkowej, a więc podaż towarów, politykę finansową, stan transportu oraz pewne zjawiska z zakresu psychiki społeczeństwa. Czwarta część poświęcona została warunkom bytowym ludności, będącym wynikiem stanu równowagi rynkowej.

1. ZAOPATRZENIE RYNKU

Świadczenia rzeczowe, jak szybko się okazało, były kosztowną formą aprowizacji miast, a jednocześnie stanowiły czynnik utrudniający wyzwalanie inicjatyw społecznych i indywidualnych w zakresie odbudowy i wzrostu produkcji wiejskiej⁴. Uwarunkowane tym zniesienie z dniem 1 lipca 1946 świadczeń rzeczowych rolnictwa stanowiło jednocześnie posunięcie o charakterze politycznym, mające na celu przyciągnięcie chłopstwa i uzyskanie jego poparcia dla władzy ludowej. Było jednym z elementów strategii Bloku Demokratycznego w obliczu zbliżających się wyborów do Sejmu. Bowiem świadczenia rzeczowe, często utożsamiane z kontyngentami okresu okupacji, nie cieszyły się popularnością na wsi. Wygrywały to niejednokrotnie ugrupowania reakcyjne w toczącej się walce o władzę. Utrzymywanie świadczeń przez dwuletni okres było jednak koniecznością, bowiem tylko ten sposób wiązania gospodarki wsi

¹ M. Kucharski, *Pieniądz, dochód, proporcje wzrostu*. Warszawa 1964, s. 188.

² O świadczeniach rzeczowych ob. K. Kersten, *Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego*. Lublin 1965, s. 111—119; *Rocznik Polityczny i Gospodarczy 1948*, s. 592—595; H. Jędruszczak, *Niektóre zagadnienia sytuacji gospodarczej Polski w latach 1945—1949*. „Kwart. Hist.” 1964, nr 3, s. 375, przyp. 17.

³ O zaopatrzeniu reglamentowanym ob. Jędruszczak, op. cit., s. 376. Zakres aprowizacji reglamentowanej został określony zbyt szeroko, przekraczając możliwości jego pełnej realizacji; por. *Rocznik Polityczny i Gospodarczy 1948*, s. 588—599.

⁴ Jędruszczak, op. cit., s. 375.

z miastem, przy olbrzymim braku towarów przemysłowych, zapewniał odpowiednią podaż produktów rolnych na cele aprowizacyjne i produkcyjne. Świadczenia rzeczowe stanowiły podstawę wyżywienia ludności miejskiej. Łącznie dały państwu m.in. ok. 1360 tys. ton zboża i 1690 tys. ton ziemniaków⁵.

Likwidacja świadczeń rzeczowych postawiła gospodarkę przed poważnym zadaniem dostarczenia wsi odpowiedniej masy towarów przemysłowych, która mogłaby uruchomić podaż produktów rolnych na wolny rynek i nie dopuścić do zachwiania równowagi. Władze państwowe oceniły, iż w roku gospodarczym 1946/1947 niezbędne było dostarczenie, w ramach specjalnej akcji handlowej „Przemysł dla Wsi”, artykułów przemysłowych na sumę 50 mld zł⁶.

Było to zadanie trudne dla zniszczonego wojną kraju, którego zdolności produkcyjne pozostawały daleko za potrzebami rynku. W 1946 r. produkcja globalna artykułów konsumpcyjnych kształtowała się na poziomie 77,8⁰% w stosunku do roku 1938⁷. Pewną pomoc dla gospodarki stanowiły towary ponemieckie znajdujące się na Ziemiach Odzyskanych, które trafiały na rynek nie tylko w formie tzw. szabru, lecz także poprzez sprzedaż remanentów ponemieckich przez Fundusz Inwestycyjno-Obrotowy Ziem Odzyskanych. Jednak już pod koniec 1946 r. napływ tych towarów stracił na intensywności. Jednocześnie w drugim półroczu 1946 r. nastąpił gwałtowny spadek dostaw UNRRA. W ostatnich trzech miesiącach roku wartość przywozu towarów UNRRA była niższa o 23⁰% od przeciętnej kwartalnej w 1945 r.⁸ Zjawisku temu towarzyszyła niedostateczna podaż artykułów rolnych pochodzenia krajowego. W 1946 r. produkcja rolnicza w porównaniu z 1937 r. dochodziła zaledwie do 47⁰%, a w przeliczeniu na jednego mieszkańca do 67⁰%⁹. Równocześnie na skutek braku na rynku produktów przemysłowych, złej pracy aparatu skupu oraz niedociągnięć w przeprowadzaniu akcji „Przemysł dla Wsi”, wieś ograniczała sprzedaż towarów wytwarzanych we własnych gospodarstwach.

Rok 1947, pierwszy rok realizacji Planu Trzyletniego, rozpoczął się pod znakiem poważnych zakłóceń w ekonomice kraju. Poza normalnymi trudnościami okresu odbudowy, oddziaływało tu wzrastające napięcie w sytuacji międzynarodowej oraz ciężka zima i wiosenne powodzie¹⁰; trudne warunki atmosferyczne sparaliżowały pracę transportu; wystąpiły znaczne opóźnienia w zaopatrzeniu zakładów przemysłowych i dostawach gotowych wyrobów na rynek; wzrosła absencja w przedsiębiorstwach spowodowana głównie epidemiami chorób. W rezultacie w pierwszym kwartale, pomimo wzrostu wytwórczości, nie wykonano planu pro-

⁵ kd., *Świadczenia rzeczowe*. „Przegląd Socjalistyczny” 1945, nr 1, s. 21; *Rocznik Statystyczny 1947*, s. 94, tabl. 4.

⁶ H. Minc, *Przemówienie wygłoszone na konferencji „Przemysł dla Wsi” 6 IX 1946*. Warszawa 1946, s. 33.

⁷ W. Hagemeyer, *Przegląd ogólny*. „Biuletyn Instytutu Gospodarstwa Narodowego” 1947, nr 5, s. 1.

⁸ T. Witt, *Obrót zagraniczny Polski w 1946 r.* „Biuletyn IGŃ” 1947, nr 5, s. 20.

⁹ *Wskaźniki rozwoju gospodarki narodowej PRL w latach 1945—1955*. Warszawa 1956, s. 6.

¹⁰ I. Kostrowicka, Z. Landau, J. Tomaszewski, *Historia gospodarcza Polski XIX i XX wieku*. Warszawa 1966, s. 461—462; J. W. Gołębiowski, J. Tomaszewski, *Odbudowa i rozwój gospodarczy Polski 1944—1949 (w:) Z dziejów Polski Ludowej*. Warszawa 1966, s. 131.

dukcji podstawowych artykułów przemysłowych, przede wszystkim konsumpcyjnych¹¹.

Tablica 1

Wskaźniki produkcji przemysłowej w okresie
lipiec 1946 — czerwiec 1947 (1938 = 100)

Rok Miesiąc	Wskaźnik ogólny	Wskaźnik produkcji art. konsumpcyjnych
1946		
VII	73,0	54,5
VIII	79,3	62,2
IX	83,2	66,6
X	84,9	67,6
XI	93,0	75,1
XII	93,2	77,8
1947		
I	93,6	78,0
II	93,5	78,2
III	97,2	76,6
IV	99,3	83,2
V	98,9	76,3
VI	102,9	81,6

Źródło: „Tablice Statystyczne IGN” 1947, nr 7 (AAN, CUP 1758^b, k. 3).

Pewna poprawa nastąpiła w drugim kwartale, głównie jednak w zakresie produkcji dóbr inwestycyjnych, co nie mogło bezpośrednio wpłynąć na polepszenie zaopatrzenia rynku. Przemysł lekki, zwłaszcza włókienniczy, silnie odczuwał brak surowca¹².

Tablica 2

Kształtowanie się nożyc cen artykułów rolnych i przemysłowych
w I połowie 1947 r. (1938 = 1)

Miesiące	Ceny miejscowe płacone rolnikom	Ceny artykułów nabywanych przez rolników	Nożyce cen
I	161,0	142,0	113,4
II	167,0	145,9	114,5
III	182,4	157,3	116,0
IV	199,3	167,8	118,8
V	231,5	185,1	125,1
VI	211,0	188,8	111,8

Źródło: Materiały statystyczne „B” dotyczące zagadnień gospodarczych Polski t. 1, AAN, CUP 720 k. 85.

¹¹ Sprawozdania kwartalne o sytuacji gospodarczej w Polsce w 1947 r. AAN, CUP 386, s. 36: wskaźniki wykonania planu produkcji niektórych artykułów w pierwszym kwartale 1947 r. wynosiły: węgiel — 99,8%, stal — 97,0%, cement — 94,0%, parowozy — 96,0%, bawełniane — 95,0%, papier — 81,0%.

¹² Sprawozdania kwartalne o sytuacji gospodarczej w Polsce w 1947 r. kwartał I i II. AAN, CUP 386. T. Zawadzki, *Produkcja przemysłowa w I-szym półroczu 1947 r.* „Biuletyn IGN” 1947, nr 6, s. 11.

Także w zakresie podaży artykułów rolnych na rynek, pierwsza połowa 1947 r. przyniosła poważne perturbacje. Utrzymujące się, mimo tendencji niwelujących, rozwarcie nożyc cen na korzyść artykułów rolnych¹³ oraz wzrost konsumpcji ludności rolniczej, hamowały dopływ produktów żywnościowych do miast. Chłopi wstrzymywali się ze zbytym płodów rolnych także z obawy o przyszłe zbiory. Ostra zima zniszczyła bowiem dużą część ozimin (ok. 40% pszenicy i 20% żyta¹⁴) oraz spowodowała wymarznącie zakopcowanych ziemniaków¹⁵. W wyniku tych czynników pogłębił się odczuwany przez kraj deficyt żywnościowy. Szef misji UNRRA w Polsce stwierdził na początku marca 1947 r., że Polska potrzebuje dodatkowo ok. 350 tys. ton żywności, przede wszystkim ziemniaków i żyta¹⁶.

Tablica 3

Kształtowanie się przywozu towarów w pierwszym półroczu 1947 r.
(w mln zł 1938 r.)

Miesiąc	Przeciętna miesięczna 1946 r.	I	II	III	IV	IV	VI
Ogółem	171,9	128,0	112,5	63,4	102,1	208,0	252,3
w tym: UNRRA	134,8	43,3	41,3	8,7	45,4	79,9	110,4

Źródło: T. Witt, *Obrót zagraniczny Polski*, „Biuletyn IGN” 1947, nr 6, s. 14, tabl. 1.

Niedostatek podaży towarów z produkcji krajowej spotęgowany został poważnym ograniczeniem przywozu z zagranicy. Na skutek bowiem zamrożenia portów zmalały dostawy, tak artykułów konsumpcyjnych jak i środków produkcji oraz surowców. Poza globalnym spadkiem przywozu, nastąpiły również poważne przesunięcia strukturalne. Porównując pierwsze półrocze 1947 r. z analogicznym okresem 1946 r., widzimy względny spadek przywozu dóbr konsumpcyjnych na rzecz dostaw artykułów inwestycyjnych¹⁷.

W obliczu piętrzących się trudności gospodarczych, mogących zaważyć na realizacji założeń Planu Trzyletniego, rząd podjął akcję interwencyjną. Podniesiono ceny niektórych towarów, ograniczono zaopatrzenie reglamentowane¹⁸ i przystąpiono do intensywnego skupu zboża, przekazując na Fundusz Apropowizacyjny 3 mld zł¹⁹. Nie dało to jednak większych

¹³ H. Minc, *Nożyce cen*. „Życie Gospodarcze” 1946, nr 17, s. 606.

¹⁴ Miesięczne sprawozdanie o sytuacji w Polsce, IV 1947 r.; AAN, CUP 390, k. 102.

¹⁵ Bank Gospodarstwa Krajowego — sprawozdania dotyczące położenia gospodarczego Polski, I 1947; AAN, CUP 417.

¹⁶ (k), *Potrzeby Polski*. „Dziennik Ludowy” z 6 III 1947.

¹⁷ Por. Witt, *Obrót zagraniczny Polski*, op. cit.

¹⁸ Wartość przydziałów kartkowych spadła z 7519 mln zł w styczniu do 5617 mln w kwietniu 1947 r. Zob. Wykonanie planu z zakresu aprowizacji 1946 r. AAN, CUP 636, k. 10. Od lutego 1947 rozpoczęto stopniowo wyłączać niektóre grupy ludności z zapotrzenia kartkowego. Jędruszczak, op. cit., s. 376; por. też niżej.

¹⁹ Sytuacja gospodarcza w I kwartale 1947 r. AZHP, KC PPR 295/XI/190, k. 1. Fundusz Apropowizacyjny utworzony został na jesieni 1945 r. Gromadził on środki finansowe na zakup przez państwo artykułów spożywczych na wolnym rynku dla celów aprowizacji ludności. Od połowy 1946 r. przejął funkcję instytucji świadczeń rzeczowych. Zob. System Apropowizacji AAN, CUP 1946.

rezultatów. Dopiero rzucenie na rynek znacznych ilości towarów z uruchomionych w maju dostaw zagranicznych polepszyło zaopatrzenie²⁰.

Poważniejszej poprawie uległa aprowizacja ludności w drugiej połowie 1947 r. Produkcja przemysłowa w porównaniu z pierwszym półroczem wzrosła o 16,8% i w grudniu wartość globalnej produkcji środków spożycia przekroczyła poziom z 1938 r.²¹

Tablica 4

Podaż artykułów przemysłowych na cele konsumpcyjne
w 1947 r. (w mld zł)

Kwartał	Wartość podaży
I	76,5
II	113,5
III	115,0
IV	121,0
Ogółem	426,0

Źródło: Ogólna podaż artykułów przemysłowych na cele konsumpcyjne w 1947 r. AAN, CUP 1665, k. 141.

Przemysł silnie jednak odczuwał zły stan urządzeń produkcyjnych, brak surowców oraz przerwy w dostawie energii elektrycznej. Odbijało się to przede wszystkim na jakości produktów²². Inny czynnik, który zaczął wywierać wpływ na sytuację rynkową, stanowiło szybsze tempo wzrostu wytwórczości środków produkcji niż artykułów konsumpcyjnych. Gdy w drugiej połowie 1947 r. produkcja dóbr inwestycyjnych wzrosła o 21% w porównaniu z pierwszym półroczem, to wytwórczość środków spożycia podniosła się zaledwie o 15,4%²³.

Na zaopatrzenie rynku w artykuły pochodzenia rolniczego zasadniczy wpływ w drugim półroczu 1947 r. wywarło wprowadzenie częściowego uiszczania podatku gruntowego w naturze, głównie w życie²⁴. Do końca 1947 r. osiągnięto z tego tytułu 392,5 tys. ton ziarna²⁵. Podatek gruntowy w naturze stanowił dużą pomoc dla państwa w zakresie gromadzenia środków na aprowizację ludności, gdyż zakupy wolnorynkowe artykułów rolnych w wyniku posuchy, która nawiedziła nasz kraj latem 1947 r. były niewystarczające. Zbiory zbóż przekroczyły poziom z 1946 r. zaledwie o 5%, a ziemniaków o 10%²⁶. Niezbędna stała się pomoc żywnościowa dla Polski. Jednak w rezultacie wzrastającego napięcia międzynaro-

²⁰ Miesięczne sprawozdanie o sytuacji gospodarczej w Polsce maj 1947 r. AAN, CUP 390, k. 121.

²¹ Zawadzki, op. cit.

²² Miesięczne sprawozdania o sytuacji gospodarczej w Polsce, wrzesień—październik 1947 r. AAN, CUP 391.

²³ Zawadzki, op. cit.

²⁴ Ustawa z 3 VI 1947 o nadzorze nad wymiarem i poborem podatku gruntowego. DURP 1947, nr 43, poz. 224.

²⁵ Główny pełnomocnik d/s podatku gruntowego. AZHP, KC PPR 295/XI/448.

²⁶ Sprawozdanie kwartalne o sytuacji gospodarczej w Polsce za rok 1947, III kwartał. AAN, CUP 386.

dowego Stany Zjednoczone cofnęły oferowane Polsce dostawy artykułów spożywczych na sumę 68 mln dolarów²⁷.

Równocześnie obniżyła się, po okresie wzmoczonych dostaw w maju i czerwcu, pomoc UNRRA. W dużym stopniu zastąpiły ją dostawy zboża ze Związku Radzieckiego; w 1947 r. Polska zakupiła 248 tys. ton radzieckiego zboża²⁸. W ogólnej strukturze importu zaszły dalsze zmiany. W drugim półroczu 1947 r. udział dóbr konsumpcyjnych skurczył się do 27,5%²⁹. Wobec spadku globalnej wielkości importu do naszego kraju, zahamowało to dopływ importowanych towarów konsumpcyjnych na rynek. Jednak w wyniku rosnącej produkcji krajowej nie wywołało to większych zakłóceń w zaopatrzeniu ludności³⁰.

Początek 1948 r. przebiegał pod znakiem ożywienia gospodarczego. Dzięki sprzyjającym warunkom atmosferycznym sprawnie realizowano plany produkcyjne pierwszego kwartału, przede wszystkim w przemyśle ciężkim. Poprawie uległa jakość towarów, jednak w dalszym ciągu struktura produkcji nie była dostosowana do wymagań konsumentów. Następowo gromadzenie w magazynach towarów, które nie znajdowały nabywców³¹.

Również w zakresie płodów rolnych nastąpił wzrost podaży. Związane to było z aktywizacją sprzedaży produktów przez chłopów, utrzymywaniem podatku gruntowego w naturze oraz dostawami zboża z ZSRR, na podstawie podpisanej w 1947 r. umowy handlowej³². W następnych trzech kwartałach przy ogólnej tendencji wzrostu, rozwój gospodarczy przebiegał z pewnymi wahaniem. Objęły one przede wszystkim wytwórczość przemysłową. Podobne tendencje wystąpiły w handlu zagranicznym, przy czym przywóz wykazał pewien wzrost. Zmniejszył się jednak, prawie o 50%, import artykułów konsumpcyjnych, przyczyniając się do wystąpienia sporadycznych zaburzeń na rynku³³.

Sytuację w dziedzinie zaopatrzenia ludności komplikowały narastające w gospodarce polskiej dysproporcje, z jednej strony między tempem rozwoju produkcji środków wytwórczych a przyrostem produkcji artykułów konsumpcyjnych, z drugiej zaś między wytwórczością rolną i przemysłową na korzyść tej ostatniej³⁴. Przejawem tych tendencji był dotkliwy kryzys na rynku mięsny na jesieni 1948 r.

Sytuacja ekonomiczna Polski w 1948 r., silniej niż w latach poprzednich, rozwijała się pod wpływem zmian dokonujących się w życiu politycznym kraju. Latem przeciwko Wł. Gomułce oraz kilku innym przywódcom PPR wysunięto bezpodstawne zarzuty. Stworzona w tym okresie teoria o tzw. odchyleniu pravicowo-nacjonalistycznym doprowadziła do poważnych błędów w różnych dziedzinach życia kraju. Zapowiedzią no-

²⁷ Ibidem.

²⁸ Ministerstwo Apropowizacji, kwartalne sprawozdanie gospodarcze. AAN, CUP 188, k. 1.

²⁹ T. Witt, *Obrót zagraniczny Polski 1947 r.*, „Biuletyn IGN” 1948, nr 7, s. 19.

³⁰ Sprawozdanie kwartalne o sytuacji w Polsce w roku 1947, IV kwartał, AAN, CUP 386.

³¹ *Sytuacja ekonomiczna Polski w styczniu, lutym i marcu 1948 r.*, „Wiadomości Narodowego Banku Polskiego” 1948, nr 3, 4, 5.

³² Miesięczne sprawozdanie o sytuacji gospodarczej w Polsce (styczeń—luty 1948 r.). AAN, CUP 393.

³³ „Tablice Statystyczne IGN” 1949, nr 4, 5, tabl. 9.

³⁴ Przemówienie S. Jędrzychowskiego na naradzie kierowników Wydziałów Przemysłowych KW PPR w dniu 14 X 1947. AZHP, KC PPR 295/XI/2.

Tablica 5

Wskaźniki produkcji przemysłowej w okresie
lipiec 1947 — grudzień 1948 (1938 — 100)

Rok Miesiąc	Wskaźnik ogólny	Wskaźnik produkcji art. konsumpcyjnych
1947		
VII	100,5	76,0
VIII	105,1	82,8
IX	107,6	85,2
X	111,4	90,2
XI	121,8	97,9
XII	120,7	101,1
1948		
I	125,1	108,0
II	132,8	115,8
III	128,2	112,9
IV	130,9	116,8
V	138,9	126,8
VI	134,6	121,0
VII	124,4	105,6
VIII	130,5	111,8
IX	134,2	115,6
X	139,6	119,3
XI	148,5	126,6
XII	138,3	123,1

Źródło: „Tablice Statystyczne IGN” 1949, nr 3, tabl. 6.

wych tendencji w dziedzinie ekonomicznej stała się głośna, dotycząca problematyki dochodu narodowego, dyskusja CUP-owska, w wyniku której górę wzięły centralistyczne koncepcje zarządzania gospodarką³⁵.

Sumując rozważania na temat zaopatrzenia rynku w latach 1946—1948, wskazać należy, poza generalnym zagadnieniem zniszczeń wojennych, przynajmniej dwa zasadnicze czynniki. Przede wszystkim wybija się znaczna zależność naszej gospodarki, zwłaszcza w latach 1946—1947, od importu. Jaskrawym przykładem tego była sytuacja na początku 1947 r. Drugi ważny moment stanowił nieproporcjonalny rozwój poszczególnych gałęzi gospodarki i dziedzin wytwórczości. Elementy te wpłynęły na dość nierównomierne w poszczególnych okresach zaopatrzenie ludności. W powiązaniu z sezonowymi wahaniami podaży zaznaczyły się jako czasowe lub terytorialnie występujące braki na rynku podstawowych towarów.

Mimo tych perturbacji realizowano podstawowe założenie Planu Trzyletniego, zakładające przekroczenie poziomu spożycia okresu międzywojennego. W 1948 r. spożycie artykułów konsumpcyjnych i zużycie niektórych grup towarów produkcyjnych na jednego mieszkańca znacznie przekroczyło analogiczne wskaźniki z lat 1933—1937³⁶. Pozwoliło to na

³⁵ H. Minc, *O właściwe metody planowania w Polsce*. „Nowe Drogi” 1948, nr 8, s. 17.

³⁶ *Rocznik Statystyczny 1949*, s. 102, tabl. 19.

częściową likwidację zaopatrzenia reglamentowanego. Z dniem 1 kwietnia 1948 zniesiono przydziały kartkowe: cukru, kaszy, ziemniaków i wyrobów dziewiarskich, od 1 listopada przydziały: chleba, mąki i węgla³⁷.

2. EMISJA PIENIĄDZA

Od momentu powstania, podstawowym dążeniem władzy ludowej w dziedzinie gospodarczej było doprowadzenie do równowagi budżetowej i niedopuszczenie do inflacji. Przeprowadzone przez Rząd w latach 1944—1945 reformy walutowe o charakterze deflacyjnym, uchroniły w znacznym stopniu kraj przed niebezpiecznymi skutkami nadmiernej ilości pieniądza w obiegu, dając jednocześnie państwu środki na odbudowę gospodarczą³⁸.

Marża emisyjna uzyskana w wyniku wymiany waluty nie mogła wystarczyć na dłuższy okres czasu. Odbudowujące się życie gospodarcze zgłaszało olbrzymie zapotrzebowanie na środki finansowe. W ciągu 1946 r. całkowita ilość pieniądza na rynku podniosła się z 37,4 mld zł do 99,6 mld zł. Charakterystyczne było przy tym wyższe tempo wzrostu podaży pieniądza bankowego w porównaniu z pieniądzem gotówkowym, co związane było z rozwojem systemu kredytowego³⁹.

Duża ilość banknotów trafiła na rynek zwłaszcza w czwartym kwartale 1946 r. w wyniku przeprowadzonej we wrześniu podwyżki płac i likwidacji świadczeń rzeczowych rolnictwa. Wskaźnik wypłat pieniężnych na pracownika podniósł się ze 175,2 w sierpniu 1946 do 218,7 w grudniu t.r. (styczeń 1946 — 100)⁴⁰. Miesięczny fundusz płac w samym tylko sektorze państwowym wzrósł w omawianym okresie o 1 735 mln zł⁴¹, wywierając decydujący wpływ na wzrost obiegu pieniężnego. Podwyżka płac nie została przy tym skoordynowana z innymi posunięciami gospodarczymi. W rezultacie nastąpił wzrost objawów inflacyjnych⁴².

Po zakłóceniach na rynku pieniężnym w drugiej połowie 1946 r. kiedy to w okresie od 30 września do 31 grudnia pojawiło się w obiegu ponad 12,6 mld zł⁴³, gdy przedtem w czasie dwukrotnie dłuższym (od grudnia 1945 do sierpnia 1946) obieg wzrósł tylko o 17,9 mld zł⁴⁴. Pierwsza połowa 1947 r. przyniosła pewne uspokojenie. Wprawdzie jeszcze od 31 stycznia do 30 kwietnia emisja wzrosła o 8,6 mld zł⁴⁵, ale od maja zaznaczył się poważny spadek ilości pieniądza w obiegu. Ogólnie emisja banknotów w pierwszej połowie 1947 r. wzrosła o niecałe 7,5 mld zł⁴⁶. O podobną kwotę wzrosła podaż pieniądza bankowego.

³⁷ Przemówienie H. Minca. Sprawozdanie stenograficzne z 50 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego w dniu 30 XII 1948, sz. 13.

³⁸ Z. Landau, *Polityka finansowa Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego*. Warszawa 1965, s. 110; tenże, *Walka o równowagę budżetową w 1945 r.* „Kwart. Hist.” 1964, nr 4, s. 879; tenże, *Reformy walutowe na ziemiach polskich w 1945 r.* „Kwart. Hist.” 1968, nr 1, s. 59.

³⁹ W. Fischer, *Rynek pieniężny w Polsce*. „Biuletyn IGN” 1947, nr 5, s. 3.

⁴⁰ W. Iwaszkiewicz, *Zatrudnienie i wypłaty w 1946 r.* „Biuletyn IGN” 1947, nr 5, s. 11, tabl. 11.

⁴¹ Ibidem, tabl. 9; por. też Jędruszczak, op. cit., s. 380, tabl. 3.

⁴² Sprawozdanie miesięczne. AZHP, KC PPR 295/XI/9.

⁴³ Kwartałne zestawienie porównawcze bilansu NBP za okres 30 IX 1946 — 31 XII 1946. AZHP, CKW PPS 235/XV/248.

⁴⁴ Fischer, op. cit.

⁴⁵ Miesięczne zestawienia porównawcze bilansu NBP. AZHP, CKW PPS 235/XV/248.

⁴⁶ Fischer, op. cit., s. 3.

Umiarkowany wzrost środków finansowych na rynku w dużym stopniu łagodził zaburzenia gospodarcze, które miały miejsce na wiosnę 1947 r.

Komitet Centralny PPR na zwołanym w kwietniu 1947 r. plenum odrzucił tezę, że przyczyną zwyżki cen na rynku była nadmierna emisja pieniądza oraz brak towarów i wystąpił z twierdzeniem upatrującym źródeł zakłóceń ekonomicznych w trzech grupach zjawisk: nadmiernej sile nabywczej warstw pośrednich w mieście uzyskanej z różnic cen, wahań koniunktury i szabru z Ziemi Odzyskanych; nadmiernej sile nabywczej na wsi, zwłaszcza wśród bogatego chłopstwa, ciągnącego zyski z wysokich cen artykułów rolnych, nieoddawania świadczeń rzeczowych i niepłacenia podatków; „...bałaganie, dezorganizacji, anarchii, zdziczeniu, barbarzyństwie, demoralizacji” panującej w handlu⁴⁷.

W przygotowanym na plenum programie „Bitwy o handel”, Partia wysunęła postulaty zmierzające do zlikwidowania źródeł zakłóceń gospodarczych. Bitwa o handel, która wywołała szeroką dyskusję między PPR i PPS, przeprowadzona została w postaci trwającej od czerwca 1947 r. akcji ustalania i kontroli cen, rozbudowy handlu państwowego, reformy spółdzielczości oraz koncesjonowania i poddania ostrej kontroli handlu prywatnego.

W dziedzinie finansowej, w ramach realizacji bitwy o handel wzmocniono drenaż rynku pieniężnego koncentrując się na inicjatywie prywatnej. Nacisk położono też na pobór podatku gruntowego, który do tej pory nie odgrywał poważniejszej roli⁴⁸. Z tego tytułu ściągnięto w 1947 r. 3904 mln zł, zaś w 1948 r. — 6451 mln zł⁴⁹. W celu wzmocnienia drenażu sektora prywatnego w miastach, wzmocniono aparat fiskalny tworząc Społeczne Komisje Podatkowe, podniesiono stawki a przede wszystkim rozszerzono system domiarów. W roku 1947 wpływy z podatku obrotowego od gospodarki nieuspołecznionej były 3-krotnie, zaś z podatku dochodowego 2,5-krotnie wyższe niż w roku poprzednim⁵⁰. Jednocześnie wzmogła swą działalność Komisja Specjalna do walki z nadużyciami i szkodnictwem gospodarczym.

Tablica 6

Podaż pieniądza gotówkowego w roku 1947
(w mln zł)

Miesiąc	Podaż	Miesiąc	Podaż
I	59 691	VII	70 873
II	63 488	VIII	73 086
III	66 567	IX	75 353
IV	68 287	X	85 638
V	67 508	XI	85 920
VI	67 518	XII	91 483

Źródło: „Biuletyn Statystyczny Ministerstwa Skarbu” 1948, nr 2, s. 27. AZHP, CKW PPS 235/XV/247.

⁴⁷ „Głos Ludu” nr 136 z 19 V 1947, s. 1—2.

⁴⁸ R. Winiewska, *Obciążenia podatkowe gospodarstw chłopskich w Polsce w latach 1944—1955*. Warszawa 1961, s. 160.

⁴⁹ *Rocznik Statystyczny 1949*, s. 152, tabl. 3.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 157, tabl. 7 i s. 158, tabl. 8.

Wraz z intensywną polityką drenażową notowano jednak poważny wzrost emisji pieniądza.

Cechą charakterystyczną drugiej połowy 1947 r. była duża podaż pieniądza bankowego, służącego głównie do kredytowania przedsiębiorstw uspołecznionych. Wzrost obiegu banknotów obsługujących bezpośrednio ludność był stosunkowo mniejszy. Podniósł się on w omawianym okresie o niecałe 24 mld zł, gdy wzrost pieniądza bankowego w obiegu wyniósł ok. 34,5 mld ⁵¹.

Zwyczajna emisji, mimo silnej akcji drenażowej, spowodowała wystąpienie na jesieni objawów inflacji. Jej podłoże stanowiła konieczność finansowania inwestycji Planu Trzyletniego w oparciu o środki krajowe. Pomoc zagraniczna dla Polski, zwłaszcza w zakresie towarów inwestycyjnych, wobec narastającego napięcia w stosunkach międzynarodowych, coraz bardziej się kurczyła.

Pewne złagodzenie objawów inflacyjnych przyniósł początek 1948 r. W pierwszym kwartale zmalała podaż pieniądza gotówkowego. Następne kwartały przyniosły jednak wzrost emisji, spowodowany koniecznością

Tablica 7

Podaż pieniądza gotówkowego w roku 1948
(w mln zł)

Miesiąc	Podaż	Miesiąc	Podaż
I	90 808	VII	110 737
II	90 190	VIII	113 919
III	89 663	IX	115 414
IV	98 966	X	122 118
V	97 303	XI	123 028
VI	102 668	XII	130 713

Źródło: „Tablice Statystyczne IGN” 1949, nr 3, tabl. 1.

dokonania podwyżki płac w związku z częściową likwidacją zaopatrzenia reglamentowanego. Nowych sum domagała się gospodarka dla potrzeb obsługi finansowej intensywnego ruchu inwestycyjnego ⁵².

Reasumując, można stwierdzić, że omawiany okres zaznaczył się w dziedzinie finansów kontynuowaniem polityki niedopuszczenia do inflacji. Wprawdzie w niektórych okresach polityki zaznaczyły się jej objawy, lecz nie dopuszczono do inflacji w skali takiej, jaka miała miejsce w początkach okresu międzywojennego. Stanowiło to poważny sukces władzy ludowej w dziedzinie gospodarczej.

3. NIEKTÓRE INNE CZYNNIKI KSZTAŁTUJĄCE SYTUACJĘ RYNKOWĄ

Poza podażą towarów i pieniądza decydujący wpływ na sytuację rynkową w latach 1946—1948 wywierał stan transportu. Olbrzymie zniszczenia w czasie wojny i okupacji hitlerowskiej oraz konieczność użycia wszystkich istniejących środków transportu dla potrzeb wojska i migracji ludności spowodowały, że w 1945 r. sytuacja była katastrofalna. Kryzys w transporcie zażegnano dopiero na wiosnę 1946 r. ⁵³ Jednak

⁵¹ W. Fischer, *Rynek pieniężny w Polsce*. „Biuletyn IGN” 1948, nr 7, s. 6, tabl. 4.

⁵² Ob. Jędruszczak, op. cit., s. 378 nn.

⁵³ Sytuacja gospodarcza Polski (1944—1947). AAN, CUP 385.

w dalszym ciągu brakowało dostatecznej liczby wagonów, taboru samochodowego i statków. W opłakanym stanie znajdowały się linie kolejowe, drogi i mosty. Mimo wysiłków rządu i pomocy z zewnątrz, głównie Związku Radzieckiego i UNRRA, transport nadal stanowił piętę achillesową gospodarki. Wpływało to ujemnie na integrację ekonomiczną poszczególnych regionów i pogłębiało regionalne zróżnicowanie cen. Zła praca transportu powodowała zahamowania w dopływie towarów i lokalne paniki na rynku, pobudzające do działalności spekulantów, a także przez nich inspirowane.

Opisane zjawiska szczególnie silnie wystąpiły w pierwszym kwartale 1947 r.⁵⁴ Słabe wyposażenie w środki transportowe organizacji handlowych, zwłaszcza spółdzielczych, hamowało skup produktów rolnych, utrudniało zaopatrzenie placówek dystrybucyjnych, pogłębiało trudności wynikające z braku odpowiedniej masy towarowej.

Sytuacja rynkowa uzależniona była także od polityki gospodarczej państwa. Poza decydującym wpływem na zaopatrzenie rynku i podaż pieniądza, rząd stale rozszerzał instrumenty polityki oddziaływające na inne elementy rynku. W wyższym stopniu zaczęto stosować również metody administracyjne w walce z przestępczością gospodarczą.

W dziedzinie cen wolnorynkowych do czerwca 1947 r. nie istniała żadna systematyczna kontrola ze strony państwa. Dopiero w okresie bitwy o handel, na podstawie specjalnej ustawy powołane zostały wieloszczeblowe Komisje Notowań Cen i Komisje Cennikowe. Określały one ceny sprzedaży na artykuły przemysłu państwowego oraz marżę zarobkową dla kupców. W zakresie produktów spożywczych ustalały ceny maksymalne⁵⁵. Na straży przestrzegania zarządzeń Komisji Cennikowych przez handel postawiono aparat Społecznych Komisji Kontroli oraz Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym. W wyniku ostrych sankcji nastąpił spadek marż handlowych w sektorze prywatnym, jednocześnie wzrósł udział przedsiębiorstw państwowych w organizowaniu rynku.

Równocześnie z posunięciami administracyjnymi następował proces regulacji cen. Z jednej strony konieczność utrzymania rentowności poszczególnych dziedzin gospodarki oraz walka o podniesienie poziomu życiowego społeczeństwa, z drugiej zaś polityka zmniejszania rozpiętości między cenami artykułów reglamentowanych i wolnorynkowych zmuszały do kilkakrotnych zmian cen. Ich korektura w państwowym przemyśle czy w dziedzinie transportu pociągała za sobą natychmiastową reakcję na wolnym rynku. Podobne zjawiska występowały przy zmianach opłat taryfowych w transporcie.

Innym elementem polityki państwowej rzutującym na sytuację rynkową było stopniowe znoszenie aprowizacji reglamentowanej. Początkowo obejmowała ona ok. 12 mln ludności miejskiej, zaopatrywanej w podstawowe artykuły spożywcze i przemysłowe. Stopniowe ograniczanie aprowizacji kartkowej od początku 1947 r. zmniejszyło liczbę korzystających do 7 mln w połowie 1947 r. Równolegle następowało wyłączenie z reglamentacji pewnych grup towarowych. Całkowite zniesienie zaopa-

⁵⁴ Sprawozdania kwartalne o sytuacji gospodarczej w Polsce, I kwartał 1947 r. AAN, CUP 386.

⁵⁵ DURP 1947, nr 43, poz. 218.

trzenia kartkowego nastąpiło 1 stycznia 1949 r.⁵⁶ Zwiększyło to nacisk na wolny rynek, przy jednoczesnym rosnącym popycie.

Nie mniej istotne od czynników natury gospodarczej były nastroje społeczeństwa, formowane pod wpływem różnego rodzaju, głównie politycznych, wydarzeń wewnątrz kraju i za granicą. Wrogie Polsce Ludowej wystąpienia przywódców państw zachodnich oraz narastające tendencje zimnowojenne znajdowały odbicie w postawie części ludności. Reagowała ona gwałtownym wykupem towarów, pogłębiając w ten sposób trudności wynikające z braku stabilizacji gospodarczej. Podobnie, przemiany dokonujące się wewnątrz kraju stanowiły przyczynę inspirowanych przez ośrodki antyrządowe panik na rynku; wystąpiły one przed wyborami do Sejmu Ustawodawczego, w okresie realizacji bitwy o handel i później w związku ze zmianami w kierownictwie PPR. Powodowały one wzrost cen i trudności w zaopatrzeniu, przyczyniając się do pogorszenia warunków życiowych społeczeństwa.

4. WARUNKI BYTOWE LUDNOŚCI

Ceny wolnorynkowe, wykazujące w 1945 r. i w pierwszej połowie 1946 r. stabilizację, a nawet tendencję spadkową, w ostatnim kwartale 1946 r. poważnie wzrosły. Zwłaszcza szybko zwyżkowały ceny artykułów przemysłowych.

Tablica 8

Miesięczny wskaźnik cen wolnorynkowych w Warszawie
w drugiej połowie 1946 r. (kwiecień 1945 = 100)

Miesiąc	Ogólny	Żywność	Artykuły przemysłowe
VI	99,3	90,3	107,0
VII	95,1	80,8	107,7
VIII	92,8	75,1	110,6
IX	96,8	78,5	115,8
X	105,9	83,0	129,5
XI	117,2	92,4	142,6
XII	121,4	97,3	146,7

Źródło: *Sytuacja gospodarcza Polski*. Warszawa 1947. CUP, s. 168, tabl. III.

Wydaje się, na podstawie przedstawionych wyżej materiałów, że bezpośrednią przyczyną stanowiły objawy inflacyjne wywołane niedostateczną produkcją przemysłową, spadkiem przywozu z zagranicy i podwyżką płac. Jednak sytuacja materialna ludności pracującej uległa poprawie. Płace realne w przeciągu całego 1946 r. zwyżkowały. Złożył się na to wzrost płac nominalnych oraz utrzymywanie przez rząd kart aprowizacyjnych i innych świadczeń w naturze. W grudniu 1946 r. stanowiły one 45^{0/0} całości zarobków⁵⁷.

Początek następnego roku przyniósł poważne pogorszenie położenia ludności. Omówione poprzednio zakłócenia w gospodarce polskiej odbiły

⁵⁶ *Rocznik Polityczny i Gospodarczy 1948*, s. 588—592. Przemówienie H. Minca. Sprawozdanie stenograficzne, l.c.

⁵⁷ *Sytuacja gospodarcza Polski*, s. 6.

Tablica 9

Wskaźniki płac w 1946 r.

Kwartał	Płace nominalne	Płace realne
I	100	100
II	125	114
III	154	132
IV	197	140

Źródło: *Sytuacja gospodarcza Polski*, s. 93.

się na kosztach utrzymania. Braki towarowe w powiązaniu z podwyżką cen: węgla, koksu, artykułów chemicznych (z wyjątkiem nawozów sztucznych), papieru i piwa wywołały reakcję w innych grupach towarów. Zwyklowały ceny nawet tych artykułów, których podaż była dostateczna. Poza czynnikami ekonomicznymi istotny wpływ wywarła działalność spekulantów oraz plotki o ogólnej podwyżce cen i wymianie banknotów ⁵⁸.

Tablica 10

Wskaźniki cen wólnorynkowych w Warszawie w roku 1947
(kwiecień 1945 = 100)

Miesiąc	Ogólny	Żywność	Artykuły przemysłowe
I	122,9	96,6	149,2
II	129,2	100,6	157,8
III	137,9	108,8	165,8
IV	140,3	102,8	177,8
V	148,2	115,1	181,3
VI	147,3	108,0	185,9
VII	147,8	109,0	186,5
VIII	148,0	105,1	190,9
IX	151,7	105,7	195,6
X	152,5	111,9	193,1
XI	152,5	111,7	193,3
XII	154,2	115,9	192,5

Źródło: Materiały Statystyczne „B” dotyczące zagadnień gospodarczych Polski 1945–1948, t. I. AAN, CUP 720, k. 144.

Ruch zwyklowy cen artykułów spożywczych próbowano zahamować w drugiej połowie maja energiczną interwencją państwa poprzez rzucenie na rynek poważnych ilości zboża i mąki z dostaw zagranicznych. Interwencja dała wyraźne rezultaty dopiero w czerwcu. Nie został natomiast zatrzymany wzrost cen produktów przemysłowych. Przyczynę tego stanowiło dalsze wyczerpywanie się remanentów poniemieckich, sezo-

⁵⁸ Sprawozdania (kwartalne) o sytuacji gospodarczej w Polsce, I kwartał 1947 r. AAN, CUP 386. Miesięczne sprawozdania o sytuacji gospodarczej w Polsce, styczeń—kwiecień 1947 r. AAN, CUP 390.

nowy wzrost popytu na artykuły budowlane oraz trudności surowcowe. Jednocześnie na poziom cen towarów przemysłowych poważnie rzutowała zwyżka marż handlowych, będąca następstwem spekulacji⁵⁹.

Tablica 11

Wskaźniki kosztów utrzymania w wybranych miastach w roku 1947
(1947 = 100)

Mie- siąc	Gdynia	Katowice	Lublin	Łódź	Warszawa	Wrocław
I	71,4	86,2	85,4	87,7	88,4	84,7
II	74,9	92,5	99,9	88,4	88,9	89,6
III	91,0	98,1	93,7	94,7	93,4	92,3
IV	91,8	99,4	83,9	96,0	96,6	96,8
V	101,9	100,9	104,7	104,4	100,9	98,3
VI	104,7	104,8	98,6	105,2	107,9	96,6
VII	113,9	106,7	95,1	102,5	105,9	99,5
VIII	107,0	106,7	108,6	101,3	104,9	103,6
IX	110,9	102,9	107,2	101,9	103,9	113,7
X	112,1	100,6	107,4	103,3	102,0	114,2
XI	113,0	101,4	110,2	106,9	102,7	111,7
XII	107,4	99,8	105,3	107,7	105,4	110,7

Źródło: „Biuletyn Statystyczny Ministerstwa Skarbu” 1948, nr 2, s. 21.

Wzrostowi cen w pierwszym półroczu 1947 r., który z różnym nasileniem obejmował poszczególne rejony kraju, towarzyszyła zwyżka kosztów utrzymania. Rosnące koszty utrzymania, mimo wzrastającej tendencji płac nominalnych, przyniosły przejściowy spadek płac realnych. W porównaniu ze styczniem, w czerwcu 1947 r. obniżyły się one o 7%⁰, aby ponownie silnie wzrosnąć w II połowie tego roku (tabl. 12).

Pogorszenie się warunków bytowych uderzyło w pracowników najemnych. Wystąpiły strajki robotników, spowodowane złą sytuacją materialną. Domagano się także, w związku ze wzrostem cen artykułów pierwszej potrzeby, rewizji umów zbiorowych⁶¹. Szczególnie ciężka sytuacja wystąpiła na Ziemiach Odzyskanych, zaopatrywanych w żywność przywożoną z Polski centralnej. Trudności transportowe ograniczały dostawy na wolny rynek. W niektórych rejonach zabrakło nawet chleba⁶².

Rozpoczęta w czerwcu bitwa o handel wraz z posunięciami w dziedzinie podaży towarów przyczyniła się do stabilizacji cen, zwłaszcza artykułów spożywczych (por. tabl. 10). Jednak w dalszym ciągu zwyżkowały ceny produktów przemysłowych. Ich stabilizacja nastąpiła dopiero w ostatnim kwartale.

⁵⁹ Miesięczne sprawozdania o sytuacji gospodarczej w Polsce, kwiecień—maj 1947 r.; K., *Sytuacja gospodarcza Polski w maju br.* „Robotnik” z 1 VII 1947. AAN, CUP 1194. Wycinki prasowe.

⁶⁰ W. Iwaszkiewicz, *Place i zatrudnienie w II połowie 1947 r.* „Biuletyn IGN” 1948, nr 7, s. 15.

⁶¹ Wyciąg ze sprawozdania WK Warszawa za miesiąc kwiecień 1947 r. AZHP, CKW PPS 235/XV/163. Wyciąg ze sprawozdania WK Kielce z 24 III 1947. AZHP, CKW PPS 235/XV/103.

⁶² Wyciąg ze sprawozdania WK Olsztyn za miesiąc kwiecień 1947 r. AZHP, CKW PPS 235/XV/50.

Tablica 12

Wskaźnik wypłat na pracownika i realnych zarobków miesięcznych
w przemyśle państwowym w roku 1947

Miesiąc	Wskaźnik wypłat na pracownika	Wskaźnik wartości realnej zarobków
I	100	100
II	100	99
III	109	103
IV	110	100
V	113	98
VI	113	93
VII	129	107
VIII	133	112
IX	138	118
X	146	127
XI	155	132
XII	163	136

Źródło: W. Iwaszkiewicz, *Płace i zatrudnienia w II połowie 1947 r.*, s. 15.

Ogólnie wzrost cen w drugiej połowie 1947 r. możemy uznać jako umiarkowany, co znalazło swoje odbicie w kształtowaniu się kosztów utrzymania i płac realnych. W ciągu całego omawianego okresu wykazywały one wahania przy postępującej tendencji spadkowej. Poważny spadek kosztów utrzymania na przełomie III i IV kwartału wraz ze wzrostem płac realnych, wiązał się z przeprowadzoną przez rząd obniżką cen wielu artykułów przemysłowych. Obniżka cen wraz z podniesieniem płac nominalnych spowodowała, że w ciągu 1947 r. płace realne wzrosły o 14%⁶³.

Tablica 13

Wskaźnik cen wolnorynkowych w Warszawie w 1948 r.
(kwiecień 1945 = 100)

Miesiąc	Ogólny	Żywność	Artykuły przemysłowe
I	153,5	112,1	194,5
II	154,7	113,9	195,4
III	155,3	114,0	196,6
IV	150,4	111,1	189,7
V	149,2	110,7	187,7
VI	149,3	112,2	186,4
VII	147,4	109,9	184,9
VIII	146,5	108,8	184,2
IX	143,7	113,2	174,2
X	144,2	115,5	172,9
XI	144,2	115,3	173,0
XII	147,7	122,2	173,2

Źródło: „Tablice Statystyczne IGN” 1949, nr 1, tabl. 4–5.

⁶³ J. Kofman, *Krok za krokiem*. „Robotniczy Przegląd Gospodarczy” 1948, nr 3, s. 4.

Spadkowa tendencja cen utrzymała się także w 1948 r. Wystąpiły jednak pewne fluktuacje spowodowane nierównomiernym zaopatrzeniem rynku w towary i pieniądze oraz stopniowym znoszeniem reglamentacji spożycia. Po dobrej pierwszej połowie roku, pewne pogorszenie sytuacji bytowej ludności przyniósł przełom III i IV kwartału 1948 r. Poważne perturbacje w zaopatrzeniu rynku, zwłaszcza w mięso i tłuszcz, zmusiły rząd do interwencji typu administracyjnego. Zarządzeniem Ministra Przemysłu i Handlu z 30 września 1948 powołana została Komisja Usprawnienia Zaopatrzenia. Zadaniem komisji była ocena rynku oraz sporządzanie zapotrzebowań na artykuły powszechnego użytku⁶⁴. Aparat jej został rozbudowany na szczeblach wojewódzkich i powiatowych. Administracyjna walka o równowagę rynkową bez posunięć natury ekonomicznej nie mogła przynieść odpowiednich efektów. Koszty utrzymania zaczęły wykazywać wzrost.

Tablica 14
Wskaźnik kosztów utrzymania
w Warszawie w roku 1948
(1947 = 100)

Miesiąc	Wskaźnik
I	104,7
II	106,3
III	106,5
IV	103,6
V	103,8
VI	103,6
VII	104,9
VIII	104,3
IX	104,8
X	106,7
XI	108,2
XII	

Źródło: „Biuletyn Statystyczny Ministerstwa Skarbu” 1948, nr 12, s. 22. AZHP, KC PPR 295/XI/124.

Jednak równolegle następowała zwyżka płac nominalnych, związana głównie z podnoszeniem zarobków na skutek likwidacji zaopatrzenia reglamentowanego. W wyniku tych tendencji poziom płac realnych podniósł się w 1938 r. w porównaniu z 1947 r. o 23%⁶⁵.

Sumując zauważmy, że poza pierwszym półroczem 1947 r. omawiany w artykule okres cechował stały wzrost płac realnych i poziomu życiowego ludności. Pozwoliło to, mimo istnienia poważnych trudności natury politycznej i gospodarczej, wykonać założenia Planu Trzyletniego. W 1949 r. dochód narodowy w przeliczeniu na jednego mieszkańca był o 75% wyższy niż w 1948 r., spożycie na jednego mieszkańca o 42% wyższe (w porównaniu do roku 1937)⁶⁶. Poprawę odczuły przede wszystkim

⁶⁴ „Przegląd Rynkowy” 1948, nr 12, s. 6.

⁶⁵ *Sprawozdanie rządu polskiego dla FAO za rok 1949*. Warszawa 1949, maszynopis powielany, s. 5.

⁶⁶ A. Karpiński, *Fazy rozwoju gospodarczego Polski Ludowej*. Warszawa 1965, s. 16.

kim warstwy najmniej przed wojną zarabiające, głównie robotnicy. Łącznie z rozwijanymi różnymi formami spożycia zbiorowego (wczasy, stółki, kolonie itd.) dawało to świadectwo olbrzymiego postępu gospodarczego, jaki uczyniła Polska w pierwszych latach po wyzwoleniu.

ВЛИЯНИЕ РЫНКА НА БЫТОВЫЕ УСЛОВИЯ НАСЕЛЕНИЯ

(Июль 1946—декабрь 1948)

В статье делается попытка проанализировать положение польского рынка с момента отмены поставок сельского хозяйства (1946 г.) до ликвидации карточной системы для населения в начале 1949 г. Это был период восстановления экономики после громадных военных разрушений. Одновременно шел процесс формирования концепции экономического строя Польши. Из факторов, непосредственно влияющих на положение рынка, обращает внимание постепенное ограничение регламентированной экономики, которая началась вышеупомянутой ликвидацией поставок.

Статья делится на четыре части. В трех первых обсуждаются различные элементы положения на рынке, а именно: предложение товаров, финансовая политика, состояние транспорта и некоторые явления общественной психологии. Четвертая часть посвящена бытовым условиям населения, вытекавшим из равновесия рынка.

Не считая первого полугодия 1947 г., когда реальная заработная плата уменьшилась на 7%, весь представленный в статье период отличался ростом реальной зарплаты и жизненного уровня населения. Это дало возможность, несмотря на серьезные трудности политического и экономического характера (рост международного напряжения, политическая борьба в стране, недостаточное отечественное производство, сокращение импорта), выполнить наметки Трехлетнего плана.

В 1949 г. национальный доход на душу населения был на 75% выше, чем в 1938 г., а потребление на душу населения на 42% выше (чем в 1937 г.). Улучшение экономического положения прежде всего отразилось на тех слоях общества, которые до войны меньше всего зарабатывали, т.е. главным образом на рабочем классе. Наряду с развитием различных форм общественного потребления, это свидетельствовало о громадном экономическом прогрессе Польши в первые годы после освобождения.

L'INFLUENCE DE LA SITUATION DU MARCHÉ LES CONDITIONS D'EXISTENCE DE LA POPULATION DE JUILLET 1946 A DÉCEMBRE 1948

L'auteur retrace l'état du marché en Pologne du moment de la suppression des prestations obligatoires des agricultures en juillet 1946 jusqu'à la suppression des tickets d'approvisionnement au début de 1949. C'était la période de la reconstruction de l'économie après les énormes destructions de guerre. En même temps la conception du modèle économique de la Pologne était en train de se former. Parmi les facteurs influant directement sur la situation du marché, il convient de souligner la limitation progressive de l'économie réglementée, commencée par la suppression susmentionnée des prestations des exploitants agricoles.

L'étude est divisée en quatre parties. Les trois premières sont consacrées aux éléments de la situation du marché, à savoir l'offre des marchandises, la politique financière, le transport et certains phénomènes concernant la psychologie sociale. La quatrième partie traite des conditions d'existence de la population, résultant de l'équilibre du marché.

A l'exception des premiers six mois de 1947 où les salaires réels ont diminué de 7%, toute la période étudiée se caractérisait par l'augmentation des salaires réels

et par l'amélioration du niveau de vie de la population. Cela a permis de réaliser les directives du Plan Triennal malgré les sérieuses difficultés politiques et économiques (tension internationale, lutte politique à l'intérieur du pays, production nationale insuffisante, chute des importations). En 1949 le revenu national par tête d'habitant était de 75% plus élevé qu'en 1938 et la consommation par tête de 42% plus grande par rapport à 1937. L'amélioration était sensible avant tout pour les couches sociales qui gagnaient le moins avant la guerre, principalement pour les ouvriers. Conjointement avec les différentes formes de consommation collective, développées alors, cela témoignait du grand progrès économique fait par la Pologne dans les premières années après la libération.